

VENÄLÄISTEN MAAHANMUUTTAJIEN SUOMEN PROSODIASTA

Maahanmuuttajien yleisin äidinkieli Suomessa on venäjä, jota vuoden 2006 lopussa puhui noin 42 000 henkilöä. Yli 18 000 äidinkieleltään venäläistä asuu Uudellamaalla. Näistä naisia on hieman alle 11 000. (Tilastokeskus 2006.) Venäjältä on tullut maahanmuuttajia Suomeen useampana muuttoaaltona jo 1700-luvulta lähtien, mutta suurin osa nykyisistä venäjän puhujista on muuttanut 1990-luvun alun jälkeen entisen Neuvostoliiton alueelta (Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä ja Reuter 2004: 20–22). Kuten muutkin maahanmuuttajat, venäjänkieliset ovat pääasiassa työikäisiä. Suurin osa Uudellamaalla asuvista kuuluu ikäryhmään 15–64-vuotiaat. Tässä artikkelissa käsittelemme äidinkieleltään venäläisten helsinkiläisten aikuisten naisten suomen kielen prosodiaa. Tavoitteenamme on selvittää, missä määrin prosodia vaikuttaa ei-syntyperäisen suomalaisen vieraalta kuulostavaan ääntämiseen. Eensisijaisesti tarkastelemme puheen tonaalisia piirteitä.

Olemme valinneet tutkimuskohteeksemme venäläiset maahanmuuttajat toisaalta ryhmän suuren koon vuoksi ja toisaalta siksi, että olemme opetus- ja tutkimustyötä tehdessämme huomanneet, että monet venäläisistä maahanmuuttajista haluaisivat päästä eroon vähäisestäkin vieraasta aksentistaan. Pidämme tärkeänä, että ääntämiseen liittyvät oppimistavoitteet asetetaan suomen kielen opiskelijoiden omien toiveiden perusteella. Tästä syystä teimme kyselytutkimuksen, jossa suomea opiskelevat saivat itse arvioida ääntämisen tärkeyttä. Esittelemme kyselyn tuloksia tässä artikkelissa.

Asenteet eri kulttuureista tulevia maahanmuuttajia kohtaan voivat vaikuttaa siihen, miten suomen kielen oppijat asettavat omat tavoitteensa suomen ääntämiselle. Eri kulttuurialueilta tuleviin maahanmuuttajiin suhtaudutaan vaihtelevasti. Venäläisiä maahanmuuttajia kohtaan suomalaisilla on usein kielteinen asenne pelkästään historiallisista syistä. Jaakkolan (2005: 70) tekemän haastattelututkimuksen mukaan venäläisiin suhtaudutaan

▷

nyt myönteisemmin kuin 1990-luvun alun laman aikana. Noin 40 prosenttia suomalaisista »näki hyvin tai melko mielellään» venäläisten muuttavan Suomeen.

Vieraan aksentin syiden kartoittamisen lisäksi tutkimuksemme tarkoitus on selvittää, miten tuloksia voisi hyödyntää suomen ääntämisen opetuksessa. Tulisiko opetuksessa kiinnittää huomiota enemmän puheen prosodisiin vai äänteellisiin piirteisiin? Kielen opetukseen liittyvää fonetiikan tutkimusta on Suomessa tehty jonkin verran (ks. Iivonen 1998), mutta sellaisia tutkimustuloksia, joissa ääntämistä olisi tarkasteltu opetuksen näkökulmasta, on saatavilla niukasti (ks. esim. Silfverberg 1982.)

Tässä artikkelissa käsittelemme poikkeamia puheen prosodiassa erityisesti sellaisten venäläisten puheessa, joilla suomalaiset kuulivat vahvan aksentin tekemissämme kuunteelukokeissa. Venäjän kielen prosodian käyttö eroaa suomen kielestä huomattavasti. Oletammekin, että juuri koehenkilöidemme äidinkielestä johtuvat prosodiset mallit vaikuttavat vahvan vieraan aksentin syntymiseen. Tarkastelemme aineistomme puhetta sekä akustisena että kuulohavaintoon perustuvana ilmiönä. Akustinen analyysi on tehty Praat-ohjelmalla (Boersma ja Weenink 2006). Olemme tehneet johtopäätökset kuuntelemalla aineistoa ja tutkimalla Praat-kuvista erityisesti perustaaajuuskäyrän muotoa.

PROSODIAN TUTKIMUKSEN KÄSITTEISTÄ

Puheen *prosodialla* (*prosodiikalla*) tarkoitetaan yleensä sitä puheen sävelkorkeuteen, äänenvoimakkuuteen, äänenlaatuun, puhenopeuteen ja tauotukseen liittyvää vaihtelua, joka on ainakin jossakin määrin puhujan säädeltävissä. Esimerkiksi kurkunpään anatomiasta johtuva äänenlaatu ei kuulu prosodiaan. Prosodialla tarkoitetaan yleensä äännesegmenttiä pidemmän puhejakson ilmiöitä. (Tosin mikroprosodia tutkii myös äänten sisäistä prosodiaa.) Prosodiset ilmiöt toteutuvat eripituisten puhejaksojen sisällä. Nämä jaksot muodostavat hierarkian pienemmästä suurempaan. Pienin prosodinen yksikkö on yleensä tavu. Laajin voi olla esimerkiksi kertomus. Prosodian tutkimuksessa käytetään perusyksikkönä yleensä lauseenomaista jaksoa, joka sijoittuu hierarkian keskivaiheille. Tällaisesta jaksosta käytetään tutkimuksessa eri nimityksiä. Sen määrittelyperusteet eivät myöskään ole yhteneväisiä. Puhutusta »lauseesta» on kielitieteen ja fonetiikan tutkimuksessa käytetty eri termejä. Suomen kielen tutkimukseen on vakiintunut termi *lausuma* (ISK 2004: 827, 957). Fonetiikan tutkimuksessa on yleisimmin käytetty termejä *ilmaus* (Iivonen, Nevalainen, Aulanko ja Kaskinen 1987: 13) ja *puhunnos* (Penttilä 1958). Nykyiseen fonetiikan (ks. esim. Lennes ja Ahjoniemi 2005; Suomi 2005; Suomi, Toivanen ja Ylitalo 2006: 136) tutkimukseen on vakiintunut termi *puhunnos*. Sillä tarkoitetaan yleensä mitä tahansa yhtäjaksoista taukojen rajaamaa puhejaksoa tai uloshengitysjaksoa (Lieberman 1967: 26, 108).

Puhunnos voi sisältää useamman lausuman eli *intonaatiojakson* (Suomi ym. 2006: 136). Käytämme itsekin tässä artikkelissa lausumaa ja intonaatiojaksoa synonyymeina. Tarkoitamme niillä sekä ääneen luettuja lauseita että spontaanin puheen ilmauksia. Määrittelemme intonaatiojakson samalla tavalla kuin Aho ja Yli-Luukko (2005). Intonaatiojakso määräytyy usean eri kriteerin mukaan, joista tärkeimmät ovat perustaaajuuskäyrän muoto ja puheen rytmi. Yleensä intonaatiojakso on melodinen kokonaisuus, jota voivat rajata tauot, sävelkorkeuden muutokset, puhenopeuden muuttuminen, äänenlaadun muutos tai muut

foneettiset tekijät joko yhdessä tai erikseen. Myös kielioppi ja semantiikka voivat vaikuttaa jaksosten rajaukseen (Chafe 1994: 58; Cruttenden 1986: 24, 29–30, 36–39). Intonaatiojakso on hyvin usein, mutta ei aina, samalla myös kieliopillinen lause tai konstituentti (Crystal 1969: 258; Helasvuo 2001: 149; Croft 1995). Esimerkiksi Hallidaylla intonaatioyksikköä vastaava *tooniryhmä* (*tone group*) toteutuu perustaaajuuden rajaamana kokonaisuutena, joka käsittää yleensä yhden kieliopillisen lauseen. Se voi koostua myös useammasta kuin yhdestä lauseesta (Halliday 1994: 292), ja yksi lause voi sisältää myös useamman tooniryhmän (*informaatioyksikön*). (Halliday 1967: 11; 1994: 295.) Chafen (1994) *intonaatioyksikkö* (*intonation unit*) puolestaan on mentaalisen ja lingvistisen prosessoinnin yksikkö, joka sisältää yhden ajatuksen (*idea*). Se vastaa kestoltaan lyhytkestoisen kaikumuistin kapasiteettia (mts. 55, 66). Chafella intonaatioyksiköitä on kolmea eri tyyppiä. Niistä tavallisin eli *substantiivinen intonaatioyksikkö* on usein kieliopillinen lause, mutta se voi olla lyhyempikin (mts. 62–66). Muut kaksi tyyppiä ovat aina lausetta lyhyempiä. Chafen intonaatioyksikköä vastaa esimerkiksi Ahon ja Yli-Luukon (2005) *suppea intonaatiojakso*, Sovijärven (1946) *rytmijakso*, Cruttendenin (1986) *intonation group*, Gårdingin ja Bruцен (1981) *prosodinen fraasi* tai *prosodinen sana* ja Pierrehumbertin ja Beckmanin (1988) *intermediate phrase*. Pierrehumbertin (1980) jo aiemmin määrittelemää intonaatiojaksoa (*intonational phrase*) vastaa esimerkiksi Ahon ja Yli-Luukon (2005) *laaja intonaatiojakso* ja Gårdingin ja Bruцен (1981) *prosodiskt yttrande*. Intonaatiojaksoa lyhyemmästä tonaalisesta jaksosta käytämme termiä *prosodinen sana* (vrt. Bruce 1998).

Yhteistä kaikille puheen jaksotusteorioille on se, että jokin kohta jaksossa on ympäristöönsä korostetumpi eli *prominentimpi*. Prominenssi on kuulijan elämys, joka voi johtua erilaisista puhujan käyttämistä tehostuskeinoista kuten esimerkiksi painotuksesta. Myös tavutyyppi vaikuttaa prominenssiin (Laver 1994: 156). Useammasta suppeasta intonaatiojaksosta koostuvassa puhejaksossa, joka muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden eli laajan intonaatiojakson, yleensä yksi kokonainen intonaatiojakso tuodaan selvemmin esiin kuin muut jaksot (Aho ja Yli-Luukko 2005; vrt. Suomi ym. 2006: 124).

Samoin kuin monia muitakin fonetiikan käsitteitä, termiä *aksentti* käytetään kirjallisuudessa hyvin vaihtelevasti. Kielen syntyperäisen puhujan kokeman kuulovaikutelman lisäksi sitä käytetään muun muassa fonologian terminä kuvaamaan erilaisia painotukseen liittyviä ilmiöitä, jotka yleensä toteutuvat foneettisesti perustaaajuuden muutoksina joko sanan tai pidemmän puhejakson sisällä. Sanan sisäisestä perustaaajuuden vaihtelusta esimerkkinä on riikinruotsin merkitystä erottava sana-aksentti (Gårding 1977; Bruce 1977; Gårding ja Bruce 1981). Viime vuosikymmenten suosituimmissa intonaatioteorioissa aksentilla tarkoitetaan yleensä lauseen tai intonaatiojakson jonkin tavun korostamista tonaalisin keinoin (Bruce 1998: 80–81; ks. myös Pierrehumbert 1980; Ladd 1996). Suomalaisessa tutkimuksessa Suomi (2005) on käyttänyt termiä aksentti perinteisen lausepainon sijaan kuvaamaan lausuman ylimmän tason prominenssia eli tärkeimmän kohdan esiintuomista. Termin käyttö vastaa kutakuinkin ruotsalaisessa tutkimuksessa käytettyä termiä *fokaalinen aksentti* eli *fokusaksentti* (Bruce 1998: 80–82).¹ Tässä artikkelissa tarkoitamme vieraalla aksentilla arkikielessäkin käytettyä käsitettä, joka kuvaa sitä yleisvaikutelmaa, jota syn-typeräiset puhujat pitävät vieraana ei-syntyperäisen puhumassa kielessä.

¹ Lisää tietoa termin aksentti käytöstä on koottuna esimerkiksi teokseen Iivonen ym. 1987: 19–22.

AKSENTTITUTKIMUKSESTA

Pitkäaikaisen ja suuren maahanmuuton vastaanottajamaina Yhdysvallat, Kanada ja Australia ovat olleet edelläkävijöitä vieraan aksentin tutkimuksessa (ks. katsaus esim. Piske, MacKay ja Flege 2001). Aihetta on tutkittu myös Euroopassa, erityisesti Ruotsissa (Bannert 1979; 1990; Gårding ja Bannert 1979; Cunningham-Andersson ja Engstrand 1989; Cunningham-Andersson 1997). Suurin osa vieraan aksentin vahvuuden ja ymmärrettävyyden tutkimuksesta on tähän mennessä keskittynyt äännepiirteiden tutkimukseen, mutta myös prosodiaa on tutkittu (Bannert 1979; Munro 1995; Magen 1998; Jilka 2000). Englannin kielessä prosodisilla tekijöillä on todettu olevan suuri merkitys ääntämisestä arvioitaessa (Anderson-Hsieh, Johnson ja Koehler 1992). Myös Boula de Mareüilin ja Vieru-Dimulescun (2006) kuuntelukokeiden tulokset espanjan ja italian kielistä osoittavat samaa. Suomessa maahanmuuttajien puhuman suomen prosodiasta on tehty joitakin tutkimuksia (ks. esim. Asikainen 2004; Lauranto 2004; Straszer 2001), mutta laajempaa tutkimustietoa ei vielä ole saatavilla.

Vieraan aksentin vaikutelman voi monien tutkimusten mukaan aiheuttaa hyvin vähäinenkin poikkeama ääntämisessä (ks. Flege 1984). Kuuntelukokeissa on saatu selville, että syntyperäisten kuulijoiden välillä ei ole suuria eroja aksentin kuulemisessa (ks. esim. Anderson-Hsieh ja Koehler 1988; Cunningham-Andersson ja Engstrand 1989; Flege ja Fletcher 1992). Kuulijoiden välisiä eroja on tosin tutkittu niin erilaisin menetelmin, että niistä saatujen tulosten vertaaminen on vaikeaa.

Derwingin (2003) tutkimuksen mukaan puheen vieras aksentti voi herättää kuulijoissa kielteisiä asenteita, jotka toisinaan johtavat myös syrjintään. Tämän vuoksi on luonnollista, että osa vieraan kielen oppijoista haluaisi päästä eroon aksentistaan, vaikka se ei haittaisikaan heidän puheensa ymmärrettävyyttä. Kielenopiskelijoiden henkilökohtaiset näkemykset opittavan kielen ääntämisen tärkeydestä ja omasta ääntämisestään ovatkin Derwingin (mt.) mielestä lähtökohta vieraan aksentin merkityksestä keskusteltaessa.

KYSELY, KUUNTELUKOKEET JA TUTKIMUSAINEISTO

Käsitlemme tässä Derwingin (2003) mallin mukaisesti kyselytutkimusta, joka suunnattiin Helsingissä, Jyväskylässä ja Turussa opiskeleville ulkomaalaistaustaisille yliopisto-opiskelijoille. Kysely tehtiin e-lomakkeella Internetissä helmikuussa 2006. Siinä tutkittiin suomen kielen oppijoiden suhtautumista ääntämiseen ja siinä kuuluvaan vieraaseen aksenttiin. Erityisen kiinnostuksen kohteena kyselyn tuloksissa ovat äidinkieleltään venäläisten näkemykset suomen ääntämisen tärkeydestä. Vastaaajilta kysyttiin taustatietoina ikää, sukupuolta, äidinkieltä, arviota suomen kielen ääntämisestä ja Suomessa asumisen aikaa. Ääntämisestä kysyttiin seuraavaa:

1. Olisiko sinulle tärkeää oppia ääntämään suomea samalla lailla kuin suomalaiset?
2. Olisiko sinulle tärkeää, että ääntämisessä ei kuuluisi äidinkielestäsi johtuvaa vierasta aksenttia lainkaan?
3. Tunnistavatko suomalaiset ääntämisestäsi äidinkielesi, kun kuulevat sinun puhuvan suomea?

Vastaukset on esitetty taulukossa 1. Kyselyyn vastasi 126 henkilöä, jotka olivat iältään 16–66-vuotiaita. Suurimmat vastaajaryhmät olivat äidinkieleltään venäläiset, englantilaiset ja saksalaiset. Kaikkiaan kyselyn vastaajat puhuivat äidinkielenään kahtakymmentä eri kieltä. Lähes 100 kyselyyn osallistuneista on asunut Suomessa yli neljä vuotta, mikä vaikuttanee siihen, että suomen ääntäminen on vastaajien omasta mielestä 20 prosentilla »erittäin hyvää» ja 45 prosentilla »hyvää».

Taulukko 1. Kyselytutkimuksen tulokset. Sarakkeissa näkyvät kyselyyn vastanneiden ulkomaalaistaustaisten yliopisto-opiskelijoiden vastaukset prosentteina kaikilta vastaajilta ja kolmelta suurimmalta vastaajaryhmältä. Venäjänkielisten vastaukset on tummennettu.

Olisiko sinulle tärkeää oppia ääntämään suomea samalla lailla kuin suomalaiset?					
	erittäin tärkeää	hyvin tärkeää	jonkin verran tärkeää	ei ollenkaan tärkeää	en osaa sanoa
kaikki vastaajat (126)	24	40	22	8	6
venäjä (39)	36	33	15	3	13
saksa (20)	10	50	35	5	0
englanti (16)	19	38	25	12	6
Olisiko sinulle tärkeää, että ääntämisessä ei kuuluisi äidinkielestäsi johtuvaa vierasta aksenttia lainkaan?					
	erittäin tärkeää	hyvin tärkeää	jonkin verran tärkeää	ei ollenkaan tärkeää	en osaa sanoa
kaikki vastaajat (126)	18	23	29	21	9
venäjä (39)	31	23	15	18	13
saksa (20)	5	30	40	15	10
englanti (16)	6	13	31	50	0
Tunnistavatko suomalaiset ääntämisestäsi äidinkielenesi, kun kuulevat sinun puhuvan suomea?					
	aina	usein	joskus	harvoin	ei koskaan
kaikki vastaajat (126)	6	17	28	24	25
venäjä (39)	13	15	28	21	23
saksa (20)	5	15	30	20	30
englanti (16)	0	31	31	25	13

Tulosten mukaan suomen ääntämistä syntyperäisen puhujan tavoin piti »hyvin tai erittäin tärkeänä» kaikista vastaajista 64 prosenttia. Näin vastanneista suurin osa oli alle 30-vuotiaita. Suurimmista vastaajaryhmistä mahdollisimman suomalainen ääntäminen oli kaikkein tärkeintä äidinkieleltään venäläisille vastaajille. Myös 60 prosenttia äidinkieleltään saksalaisista ja 57 prosenttia englantilaisista oli yhtä mieltä mahdollisimman hyvän ääntämisen oppimisesta.

▷

Äidinkieleltään venäläisistä, joita oli 39 vastaajaa, piti 54 prosenttia »hyvin» tai »erittäin tärkeänä» sitä, että heidän äidinkieltään ei voisi päätellä heidän suomen ääntämisensä perusteella. Erityisen tärkeää tämä vaikuttaisi olevan kyselyn perusteella nuoremmille vastaajille. Sen sijaan puolelle äidinkielenään englantia puhuvista vastaajista tällä ei näyttäisi olevan merkitystä. Yhdeksän äidinkieleltään venäläisistä oli sitä mieltä, että heidän suomen ääntämisestään ei koskaan tunnisteta venäjän kielestä mahdollisesti siirtyviä piirteitä. Nämä vastaajat olivat muuttaneet Suomeen nuorempina kuin ne vastaajat, joiden mielestä suomen ääntämisestä tunnistetaan heidän äidinkieltensä usein. Kyselyssä ei selvitetty syitä mielipiteisiin, mutta edellä mainitussa Jaakkolan (2005) tutkimuksessa esille tulleet suomalaisten asenteet vaikuttanevat ainakin osittain.

Tässä artikkelissa tarkastelemme kymmenen äidinkieleltään venäläisen naispuhujan suomen ääntämistä. Kaikki puhujat olivat muuttaneet Suomeen aikuisiällä ja asuivat Helsingin alueella. Kontrolliryhmänä oli kuusi syntyperäistä suomalaista naista. Kuunneltava puheaineisto koostui lukupuhunnasta ja kuvakerronnasta. Kontrolloidun lukupuheen tutkiminen aluksi on välttämätöntä, jotta saataisiin foneettisesti vertailukelpoista aineistoa eri puhujilta. Näin saadaan malleja, joihin voidaan verrata vapaampaa puhetta. Luettava teksti poimittiin suomea vieraana kielenä opiskelevien oheislukemistoksi tarkoitettusta tekstistä »Matti ja Tuija-Liisa: Triangelidraama» (Branch 1999). Kuvakerronnassa puhujat kertoivat omin sanoin heille näytetyn kuvan tapahtumista. Lisäksi äänitettiin kahden muun äidinkieleltään venäläisen naisopiskelijan ja suomalaisen naisopiskelijan välistä keskustelua. Esittämämme esimerkit on poimittu kaikista edellä mainituista aineiston osista.

Vieraan aksentin vahvuutta arvioitiin kuuntelukokeissa, joihin osallistui 33 syntyperäistä suomalaista kuuntelijaa Helsingin seudulta. Suurin osa, yli 82 prosenttia kuuntelijoista ilmoitti, ettei heillä ole lainkaan kontakteja suomea puhuvien maahanmuuttajien kanssa. Kuuntelukokeessa puhetta kuunneltiin tietokoneelta. Kuvaruudulla näkyi Visual Analogue Scale -asteikko (Wewers ja Lowe 1990), jonka ääripäihin oli merkitty »ei lainkaan vierasta aksenttia» ja »vahva vieras aksentti». Kuuntelija liikkui asteikolla näkyvää palkkia siihen kohtaan, joka hänen mielestään kuvasi parhaiten puhenäytettä. Kuuntelukokeen alussa annetuissa ohjeissa kehoitettiin kiinnittämään huomio vain puhujan ääntämiseen. Kuuntelijat arvioivat, että seitsemällä puhujalla kymmenestä oli vahva vieras aksentti sekä lukupuhunnassa että kuvakerronnassa (Toivola 2006). Tässä artikkelissa tarkastelemme näiden puhujien prosodiaa. Vertailukohteena on kontrolliryhmän lisäksi sellaisia puhujia, joiden vieras aksentti arvioitiin lähimmäksi suomalaisten puhujien saamia arvioita. Kuuntelukokeiden tuloksia ja muita tuloksia, jotka selvittävät vieraaseen aksenttiin vaikuttavia tekijöitä, esittelee Toivola tulossa olevassa väitöskirjatutkimuksessaan.

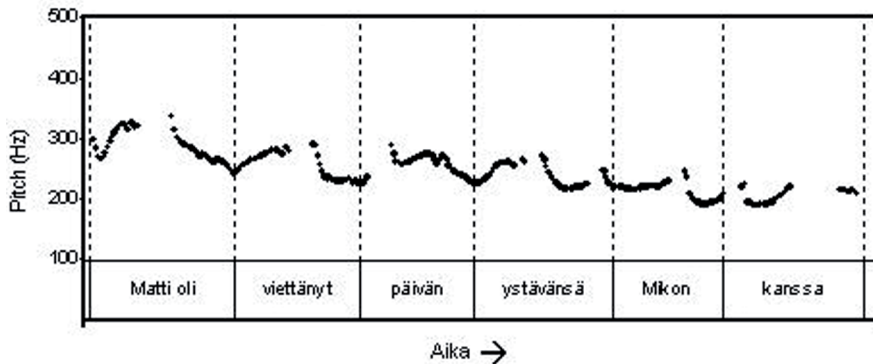
SUOMEN KIELEN SANA- JA LAUSEPAINO

Sanapainolla tarkoitetaan tavujen painosuhteita yksittäisen sanan sisällä. Se on sanan rakenteeseen kuuluva fonologinen käsite, joka voi toteutua foneettisesti eri tavoin. Suomen sanapaino on sanan ensimmäisellä tavulla. Lausepaino taas tarkoittaa painollisinta ja sisällöllisesti tärkeintä kohtaa intonaatiojaksossa (lausumassa), ja se määräytyy kielen käytön perusteella. Suomen kielessä lausepaino toteutuu tavallisesti tonaalisena nousulaskuna jakson tärkeimmän sanan pääpainollisella tavulla. (Suomi ym. 2006: 225.)

Suomen pitkissä sanoissa erotetaan pää- ja sivupaino. Neli- tai useampitavuisessa sanassa sivupaino osuu yleensä kolmannelle tai neljännelle ja sen jälkeen joka toiselle tavulle, mutta hyvin harvoin viimeiselle tavulle. Muut tavut ovat painottomia (Sadeniemi 1949: 72; ks. myös. Iivonen 1998: 315; ISK 2004: 48). Myös monet yksitavuiset sanat, kuten konjunktiot, persoonapronominit ja adverbit voivat juoksevassa puheessa olla täysin painottomia (Karlsson 1983: 150).

Sekä sanapaino että lausepaino voivat spontaanissa puheessa toteutua myös säännön vastaisesti. Paino voi tehostuskeinona olla lähes millä kohdin sanaa tahansa. Aina sillä ei ole mitään ympäristöstään erottuvaa foneettista merkintää. (Vrt. Iivonen ym. 1987: 231; Iivonen 1998: 321; Suomi 2005; Yli-Luukko 1996: XXI.) Monissa kielissä painon akustisena vastineena pidetään perustaajuuden nousua sekä intensiteetin ja keston lisäystä (Laver 1994: 512). Erilaisten akustisten piirteiden tärkeysjärjestys vaihtelee kielikohtaisesti. Ainakin suomen kielessä se näyttää vaihtelevan lisäksi murteittain (Lehessaari ja Yli-Luukko 1999: 16). Aineistomme suomalaisilla lukijoilla on useimmiten pieni perustaajuuden nousu sanan ensitavulla. Tämä näyttää toteutuvan myös lausepainottomassa asemassa, vaikka viimeaikaisten käsitysten mukaan piirre ei olekaan suomen kielelle ominainen (ks. esim. Suomi 2005; Suomi ym. 2006: 220).

Kuvassa 1 on lause (*Matti oli viettänyt päivän ystävänsä Mikon kanssa*), joka on poimittu keskeltä luettua kertomusta. Sen on lukenut syntyperäinen suomalainen nainen. Tämän tyyppinen perustaajuuskäyrän muoto on hyvin yleinen muillakin kuin syntyperäisillä suomalaisilla. Verbiä *oli* lukuun ottamatta jokaisen sanan ensimmäisellä tavulla on perustaajuuden nousu. Kuulovaikutelma vastaa täysin perustaajuuskäyrän muotoa, mutta huiput kuullaan painollisina eikä säveltason muutoksina.

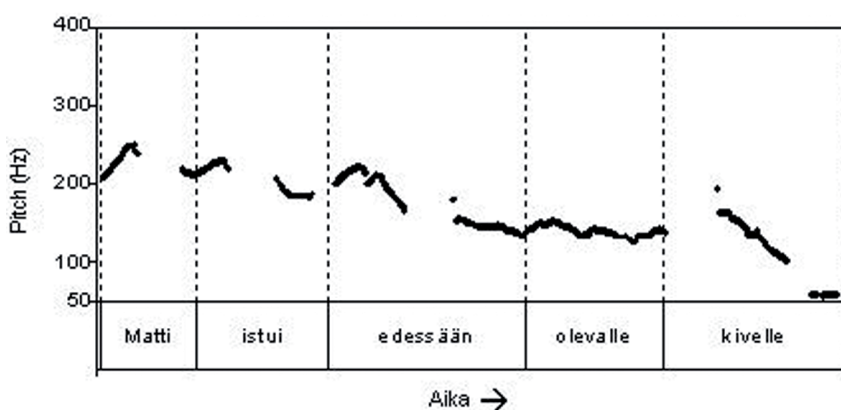

Kuva 1. Suomen kielen luettu lause *Matti oli viettänyt päivän ystävänsä Mikon kanssa*. Kuvassa pystyakselilla näkyy perustaajuuden mittayksikkö (Hz) ja vaaka-akselilla aika. Lukijana on syntyperäinen suomalainen nainen.

Lausepaino toteutuu yleensä tonaalisesti yhden tai kahden tavun aikana, mutta myös tavua laajempi jakso voi olla prominentti (Suomi ym. 2006: 225; Aho ja Yli-Luukko 2005). Esimerkiksi kuvassa 2 lauseen loppuosaa eli NP *edessään olevalle kivelle* erottuu taustastaan kokonaisuutena sekä kuulonvaraisesti että perustaajuuskäyrää tarkastelemalla.

▷

Hirvosen (1970) mukaan suomen kielen laskeva sävelkulku (ks. kuvaa 2) osoittaa lauseen päättymistä. Päättävän lausuman lopussa esiintyy tavallisesti narinaa (Hirvonen 1970: 26; Karlsson 1983: 170; Iivonen 2006). Se voi näkyä perustaaajuuskäyrän muodossa monella tavalla. Kuvan 1 viimeisen tavun *kans-* lopussa on perustaaajuuden nousu, jonka kohdalla lauseen lopun narina alkaa. Kuvassa 2 sanan *kivelle* lopussa narina taas ilmenee huomattavan matalana perustaaajuutena (50 Hz). Narinan on todettu toimivan (puheenvuoron) loppumisen merkinä myös keskustelupuheessa (Ogden 2001). Nouseva perustaaajuus lausuman lopussa on aikaisemmin ollut melko harvinainen suomen kielessä (Iivonen 1998: 317–321), mutta viime vuosina sen esiintyminen on huomattavasti lisääntynyt varsinkin nuorten keskustelupuheessa (Routarinne 2003; Ogden, Hakulinen ja Tainio 2004). Nykyään Hirvosen (1970) tarkoittama ei-laskeva sävelkulku näyttää usein varsinkin spontaanissa puheessa olevan enemmän nouseva kuin tasaisena pysyvä.

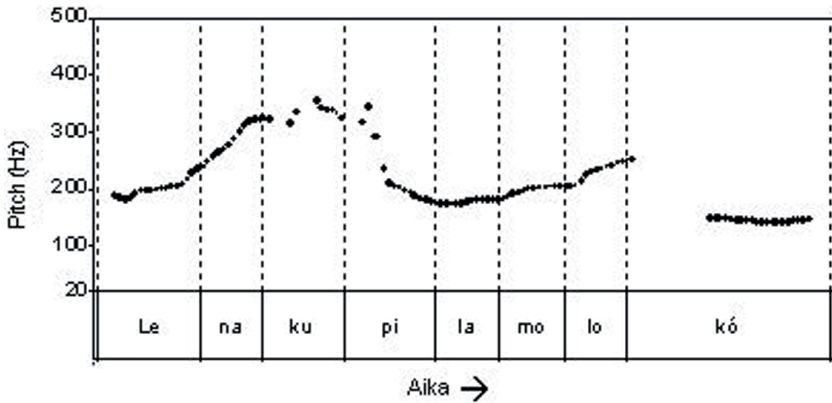
Kuva 2. Suomen kielen luettu lause *Matti istui edessään olevalle kivelle*. Lukijana on syntyperäinen suomalainen nainen.

VENÄJÄN SANAPAINO

Sanapaino toimii suomessa ja venäjässä täysin eri tavoin. Venäjän paino ei teoriassakaan, toisin kuin suomessa, ilmoita sanojen rajoja, vaan se toimii sanan tunnustimena. Painollinen tavu venäjän kielessä erottuu ympäristöstään selvemmin kuin suomen kielessä, koska venäjän painottomien tavujen vokaalit heikkenevät sekä laadultaan että kestoaltaan ja muuttuvat neutraalivokaalin suuntaan. Vokaalien redusoitumisen aste riippuu tavun sijainnista suhteessa painolliseen tavuun. Sanapainon paikka on vapaa. Se liikkuu sanan rakenteesta riippuen ja voi olla millä tahansa tavulla tai morfeemilla, myös esimerkiksi prefiksillä tai suffiksilla. Sanapaino liikkuu tavulta toiselle sanaa taivutettaessa. Se on kuitenkin samassa sananmuodossa aina samalla paikalla. (De Silva 1999: 60; Svetozarova 1998: 262.) Venäjän sanapainon foneettisesta toteutumisesta on kirjallisuudessa erilaisia käsityksiä. Se toteutuu pääasiassa vokaalin pitkänä kestona ja selvänä ääntämisenä. Venäläinen kuulija pitää suomen kielessäkin yleensä painollisena sitä tavua, jossa on pitkä vokaali (de Silva 1999: 174–176). Myös perustaaajuuden muutos korreloi venäjän sanapainon kanssa, mutta sen yhteys painoon on monimutkainen. Painollisessa tavussa

perustaajuus voi nousta, laskea tai pysyä tasaisena sekä ylhäällä että alhaalla. (Svetozarova 1998: 262–264.)

Seuraavassa tarkastelemme esimerkkien avulla venäjän perustaajuuden toteutumista väite- ja kysymyslauseissa. Esimerkit kuvaavat venäjän kielelle ominaista perustaajuuden suurta vaihtelua. Äidinkielen prosodiset mallit voivat siirtyä opittavaan kieleen varsinkin kielenoppimisen alussa. Kuvassa 3 on venäjän väitelause *Lena kupila molokó* (*Лена купила молоко* 'Leena osti maitoa'). Sen on ääntänyt 42-vuotias Suomessa asuva, äidinkieleltään venäläinen nainen. Sanassa *Lena* paino on ensimmäisellä tavulla ja verbissä *kupila* toisella tavulla. Lauseen pääpaino on sanan *molokó* viimeisellä tavulla, jonka kesto on huomattavan pitkä verrattuna muihin tavuihin. Perustaajuuskäyrän suunta näyttää jokaisen painollisen tavun kohdalla olevan erilainen. Ainoa selvä painon merkki tässä esimerkissä on kesto. Venäjän erillisenä lausutun neutraalin väitelauseen yleisilme muistuttaa suomen kielen vastaavaa lausetta, mutta perustaajuuden nousut ja laskut voivat olla eri tavuilla kuin suomessa.

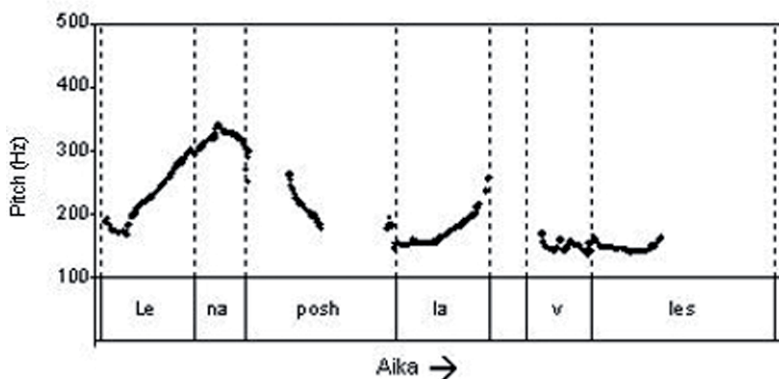
Kuva 3. Venäjän väitelause *Lena kupila molokó* (*Лена купила молоко* 'Leena osti maitoa'). Lukijana on venäjänkielinen nainen.

Venäjässä sävelkorkeuden vaihtelu toimii distinktiivisenä eli lauseen merkitystä erottavana piirteenä. Vaikka venäjän kielessä on kysymyssanoja ja -partikkeleita, kysymykset muodostetaan usein tonaalisin keinoin. Tällöin lausuman painollisimman sanan pääpainollisella tavulla on jyrkästi nouseva perustaajuus, joka laskee seuraavalla tavulla.

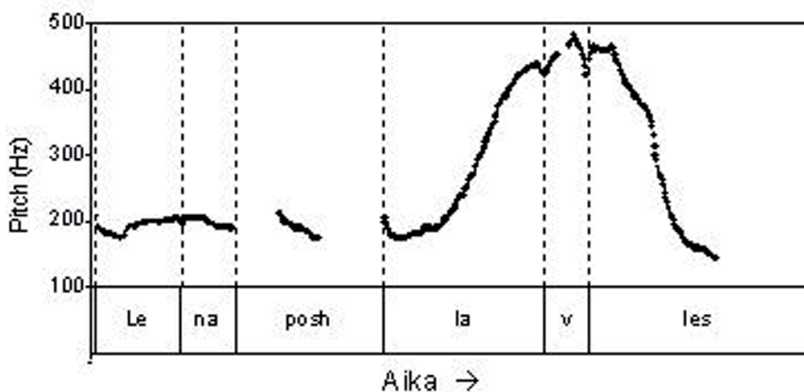
Kuvassa 4 on neutraali väitelause (a) *Lena poshla v les* (*Лена пошла в лес* 'Leena meni metsään'). Sitten seuraa sama lause lausuttuna kahdella erilaisella kysymysintonaatiolla: b) 'Menikö Leena metsään?' ja c) 'Metsääkö Leena meni?'. Lauseen (b) 'Menikö Leena metsään?' alussa perustaajuus on alhaalla ja nousee vasta lausepainollisen sanan *poshla* 'menee' lopussa, soinnillisessa osassa *la*. Perustaajuus laskee lauseen viimeisen sanan *les* 'metsä' kohdalla. Prepositio *v* ei aiheuta laskua. (Molemmiin puolin kuvan b prepositiota *v* oleva pieni lasku johtuu äänteen *v* laadusta.) Muilla kuin painollisilla tavuilla perustaajuus pysyy alhaalla ja muutokset ovat pieniä.

▷

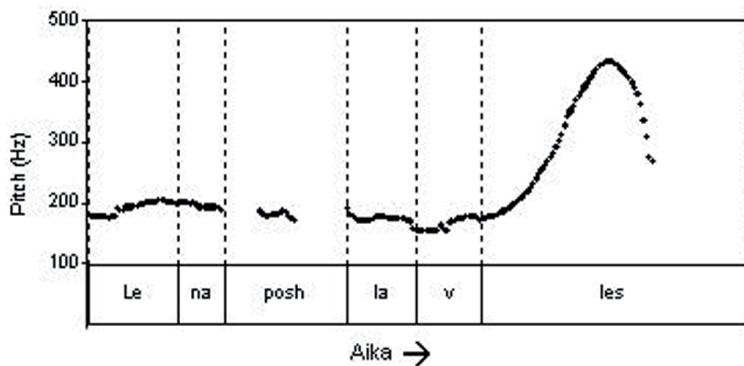
a) *Lena poshla v les* (*Лена пошла в лес* 'Leena meni metsään').

b) *Lena poshla v les?* (*Лена пошла в лес?* 'Menikö Leena metsään?').

c) *Lena poshla v les?* (*Лена пошла в лес?* 'Metsääkö Leena meni?').

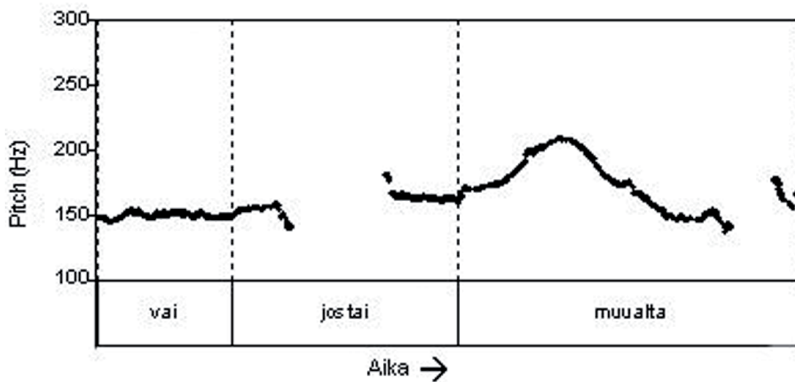

Kuva 4. Venäjän väitelause (a) *Lena poshla v les* (*Лена пошла в лес* 'Leena meni metsään') ja kaksi erilaista intonaatiokysymystä (b ja c). Puhujana on venäjänkielinen nainen.

Kuvan 4 alimmassa lauseessa (c) *Lena poshla v les?* 'Metsäänkö Leena meni?' painollisimmalla sanalla *les* ('metsä') on nopea perustaaajuuden nousu ja lasku. Venäjän kielessä kysymykseen kuuluva pakollinen perustaaajuuden lasku on tässä tapauksessa samalla tavulla nousun kanssa, koska lauseen päättää painollinen yksitavuinen sana. Yleensä lasku tulee vasta seuraavalle tavulle. Tällöin prominenssin siirtyminen eri paikalle lauseessa aiheuttaa muutoksen koko lauseen sävelkulkuun. (Svetozarova 1998: 264–268.)

Venäjän kieltä koskevassa prosodian tutkimuksessa käytetään yleensä rytmisyksikön käsitettä *foneettinen sana*. Se koostuu leksikaalisesta sanasta, jossa on yksi painollinen tavu sekä sanaan läheisesti liittyvistä painottomista partikkeleista, prepositioista ynnä muista yksitavuisista sanoista. Kuvassa 4 sanat *v* ja *les* muodostavat yhden foneettisen sanan. Foneettisen sanan rakenne vaikuttaa vokaalien ääntämiseen. Venäjän vokaaleilla on kolmitasoinen painohierarkia foneettisen sanan sisällä. Pääpainollinen tavu voi olla missä kohdin tahansa, mutta sivupaino määräytyy pääpainon mukaan. (De Silva 1999: 62; ks. myös esim. Cubberley 2002: 67.) Venäjän foneettinen sana on lähellä esimerkiksi ruotsalaisessa tutkimuksessa käytettävää termiä *prosodinen sana*. Prosodinen sana koostuu tahdeista ja se voi olla pienempi tai suurempi kuin yksi leksikaalinen sana: ruotsin yhdyssana voi joskus muodostaa kaksi prosodista sanaa (Bruce 1998: 80, 124–126). Isossa suomen kieliopissa käytetään termiä fonologinen sana hieman samantapaisessa merkityksessä. Esimerkiksi verbi *oon* ja persoonapronomini *mä* lauseessa *oommä käyny* muodostavat yhden fonologisen sanan. (Mts. 49.)

Vaikka prosodinen sana on rytmisyksikkö, se toteutuu tonaalisesti. Se on yleensä perustaaajuuden rajaama selkeä kokonaisuus, jossa on yksi prominentti tavu. Suomen kielen tutkimuksessa termiä ei perinteisesti ole käytetty, mutta yksikkö voidaan rajata monista puheaineistoista. Kuvassa 5 on esimerkki suomen prosodisesta sanasta. Lukijana on äidinkieltään suomalainen nainen. Sana on poimittu spontaanin kuvakerronnan katkelmasta: *Mietin sitä, että onkos tää nyt Suomesta jostain pikkukaupungista vai jostai(m) muualta*. Tässä esimerkissä prosodinen sana muodostaa samalla myös suppean intonaatiojakson, joka on prosodista sanaa seuraavaksi ylemmällä tasolla puheen prosodisessa jaksotteluhierarkiassa (ks. Aho ja Yli-Luukko 2005).

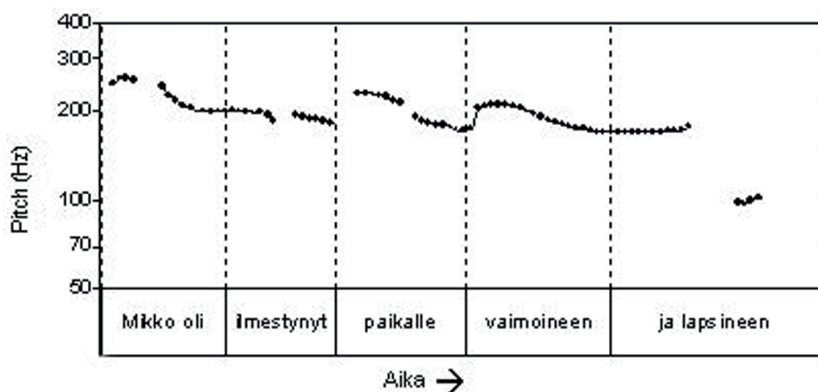

Kuva 5. Esimerkki suomen kielen prosodisesta sanasta: *vai jostai(m) muualta*. Esimerkki on poimittu kuvakerronnasta. Puhujana on syntyperäinen suomalainen nainen.

▷

VENÄLÄISTEN PUHUJIEN VIERAAN AKSENTIN SYITÄ

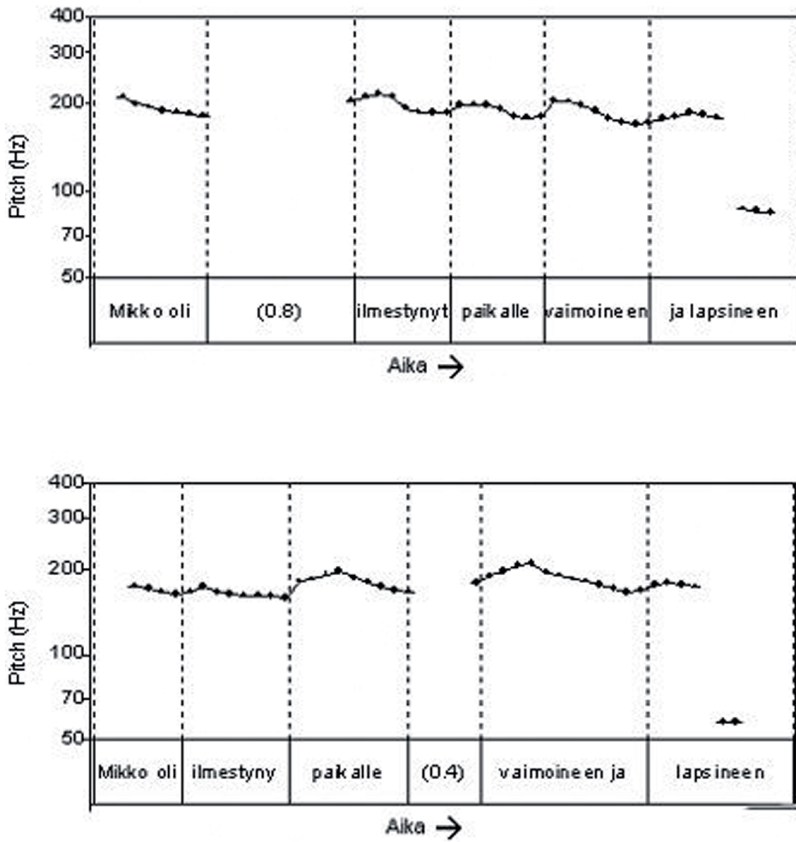
Venäläinen suomenoppija voi saada käsityksen, että jokaisen sanan alkua pitää tehostaa, koska suomen kielen sanapaino pääsääntöisesti on sanan ensimmäisellä tavulla. Juokse-
vassa puheessa sanoja yhdistellään kuitenkin sellaisiksi prosodisiksi kokonaisuuksiksi,
jotka sopivat rytmiin. Kaikkien sanojen alkua ei välttämättä painoteta lainkaan, kun sanat
sulautuvat yhteen. Varsinkin lyhyet sanat äännetään usein viereisten sanojen painottomina
osina. Kuvassa 6 on suomalaisen puhujan lukema lause *Mikko oli ilmestynyt paikalle
vaimoineen ja lapsineen*. Aineistomme suomalaisen kontrolliryhmän kaikki puhujat
jaksottelivat lauseen lähes samalla tavalla. Ensimmäiset sanat *Mikko* ja *oli* on äännetty
yhtenä kokonaisuutena, joka on yhtenäisen perustaajuuskäyrän rajaama. Myös lauseen
loppu *vaimoineen ja lapsineen* on jaksoteltu yhdeksi prosodiseksi kokonaisuudeksi, joka
erottuu taustastaan prominenttina sekä kuulonvaraisesti että perustaajuuskäyrän muodon
perusteella. Molempia edellä mainittuja jaksoja voitaisiin tarkastella myös prosodisena
sanana. Kaikilla näillä puhujilla oli myös narinaa lausuman lopussa (tavun *-neen* kohdalla).
Se näkyy kuvassa perustaajuuskäyrän äkillisenä putoamisena ja häviämisenä ennen lauseen
loppua, vaikka viimeiset äänneet ovatkin soinnillisia. Lauseen alku oli ryhmitelty joko
kuvan mukaisesti kahteen osaan *Mikko oli ilmestynyt ja paikalle* erikseen tai luontevammin
yhteen osaan *Mikko oli ilmestynyt paikalle*. Klusiilin *p* jälkeinen voimakas nousu sanassa
paikalle saattaa johtua osittain siitä mikroprosodisesta ilmiöstä, että klusiilien jälkeen
seuraavan äänteen perustaajuus tavallisesti alkaa suhteellisen korkealta (Iivonen 2005).

Kuva 6. Suomen kielen luettu lause *Mikko oli ilmestynyt paikalle vaimoineen ja lapsineen*. Lukijana on syntyperäinen suomalainen nainen.

Kuvassa 7 on kahden venäjänkielisen lukemana sama lause kuin kuvassa 6. Puhujien ääntämisessä ei kuulu vierasta aksenttia juuri lainkaan. Molemmat lukivat lauseen alun, *Mikko oli*, samalla tavoin yhtenä prosodisena sanana kuin suomalaiset kontrolliryhmän jäsenet. Myös fokusoitu *vaimoineen ja lapsineen* erottui kuulonvaraisesti yhtenä kokonaisuutena. Se on nähtävissä myös perustaajuuskäyrästä. Näilläkin puhujilla on narinaa jakson lopussa, mikä ilmenee perustaajuuskäyrässä äkillisenä laskuna oktaavia alemmaksi. Molemmilla kuvan 7 venäläisillä on lausuman keskellä tauko (0.8 ja 0.4 sekuntia), joka pidensi lauseen kestoa huomattavasti. Se ei kuitenkaan vaikuttanut kuuntelijoiden

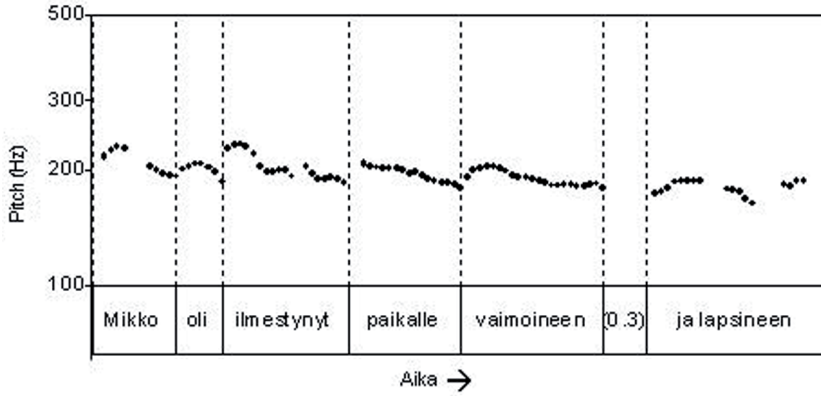
arviointeihin vieraan aksentin vahvuudesta. Tämä johtunee siitä, että tauko on prosodisten kokonaisuuksien välissä.

Kuva 7. Suomen kielen luettu lause *Mikko oli ilmestynyt paikalle vaimoineen ja lapsineen* kahden eri venäläisen maahanmuuttajan lukemana. Molemmilla arvioitiin olevan vähäinen vieras aksentti.

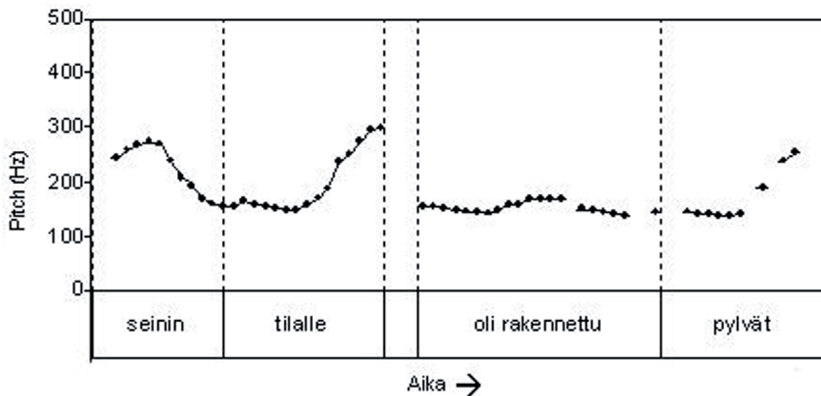
Kuten jo edellä ilmeni, ne puhujat, joilla kuultiin vahva aksentti, muodostivat melko yhtenäisen ryhmän. Kaikilla oli löydettävissä samoja poikkeavia piirteitä, kun näytteitä verrattiin suomalaisen kontrolliryhmän puhenäytteisiin tai lähes syntyperäisiksi suomalaisiksi arvioitujen puhenäytteisiin. Kuvassa 8 on sama lause kuin kuvissa 6 ja 7. Sen on lukenut puhuja, jolla kuultiin vahva vieras aksentti. Useimmat, joilla kuuntelijoiden mukaan arvioitiin olevan vahva vieras aksentti, painottivat sekä sanaa *Mikko* että sanaa *oli*. Se näkyy myös perustaajuuskäyrän nousuna kyseisten sanojen alussa. He myös äänsivät lauseen lopun *vaimoineen ja lapsineen* kahtena erillisenä prosodisena yksikkönä. Tässä esimerkissä sanan *vaimoineen* jälkeen on tauko, mutta muunkinlaista jaottelua esiintyi. Usein sana *ja* oli äännetty erikseen ja yhtä painollisena kuin viereiset sanat. Tällainen puheen jaksottelu on tyypillistä kaikilla puhujilla, joilla kuultiin vahva vieras aksentti. Lausuman lopun narina puuttui myös kaikilta, joilla arvioitiin olevan vahva aksentti, kuten kuvan 8 esimerkissä.

▷

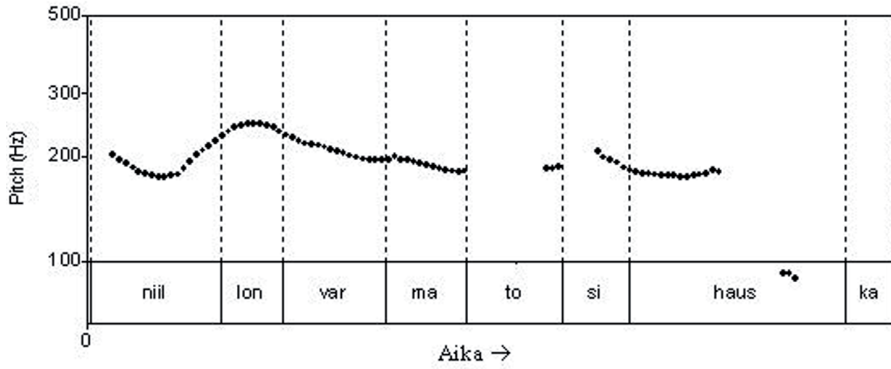
Kuva 8. Suomen kielen luettu lause *Mikko oli ilmestynyt paikalle vaimoineen ja lapsineen*. Lukijana venäläinen nainen, jolla arvioitiin olevan vahva vieras aksentti.

Ne venäläiset, joiden puheessa suomalaiset kuulivat vahvan aksentin, painottivat sanoja eri tavoin luetussa puheessa kuin spontaanissa puheessa. Keskustelupuheessa ja kuvakerronnassa he eivät noudattaneet suomen kielen sanapainosääntöjä, kuten he noudattivat lukupuheessa, vaan painotus siirtyi hyvin usein sanan ensimmäiseltä tavulta muille tavuille. Yhtenä syynä tähän lienee vapaassa puheessa selvemmin ilmenevä venäjän kielen siirtovaikutus, joka saa aikaan suomen kielelle vierasta ja runsasta sävelkulun vaihtelua. Sekä sanat että pidemmät puhejaksot päättyvät usein nousevaan intonaatioon. Kuvassa 9 on tyypillinen esimerkki tällaisesta perustajuuskäyrästä. Lause *seinien (seinin) tilalle oli rakennettu pylväät (pylvät)* on poimittu syntyperäisen suomalaisen opiskelijan ja äidinkieltään venäläisen opiskelijan välisestä vapaamuotoisesta keskustelusta, jossa käsiteltiin matkakokemuksia. Kuvan puhuja on taitava kielenkäyttäjä, jolle suomenkielisen puheen tuottaminen on luontevaa, mutta vieras aksentti on vahva.

Kuva 9. Katkelma puheenvuoron keskeltä. Puhujana venäläinen nainen, jolla arvioitiin olevan vahva vieras aksentti.

Vähäisellä vieraalla aksentilla puhuvat venäläiset ryhmittelevät sanat prosodisiksi kokonaisuuksiksi sekä kuvakerronnassa että keskustelupuheessa. Sanat muodostavat usein prosodisia sanoja. Kuvassa 10 on kuvakerronnasta otettu intonaatiojaksoksi *Niillä on varmaan tosi hauskaa* (*niillon varma tosi hauska*). Lausuman kolme ensimmäistä sanaa *niillä, on* ja *varmaan* (*niillon varma*) muodostavat yhden prosodisen sanan. Paino on sanalla *tosi*. Se näkyy kuvassa perustaaajuuden lievänä nousuna tavun *to* kohdalla. Jakson lopussa on narinaa, joka vihjaa siihen, että puhuja aikoo lopettaa kertomisensa ja vaihtaa aihetta lähestyvän pitkän tauon jälkeen. Tämän puhujan ääntämisessä ei kuulu vierasta aksenttia juuri lainkaan, vaikka hän ääntää liian lyhyinä pitkät vokaalit painottomissa tavuissa *ma* (*maan*) sanassa *varmaan* ja *ka* (*kaa*) sanassa *hauskaa*.

Kuva 10. Intonaatiojaksoksi kuvakerronnasta. Puhujana venäläinen, jolla arvioitiin olevan vähäinen vieras aksentti.

LOPUKSI

Tutkimuksemme on vasta alustava. Olemme kuitenkin saaneet näyttöä siitä, että poikkeava prosodinen jaksottelu ja perustaaajuuden vaihtelu vaikuttavat oleellisesti äidinkieleltään venäläisten suomen ääntämiseen. Emme osaa vielä arvioida näytön tärkeyttä esimerkiksi äänteellisiin piirteisiin verrattuna, koska tähän mennessä olemme tutkineet lähinnä sävelkulkua. Tutkimuksemme koski ainoastaan yhtä maahanmuuttajaryhmää, jonka äidinkielessä prosodiaa käytetään täysin eri tavalla kuin suomen kielessä. Tuloksia ei voi suoraan soveltaa muiden kielten puhujiin. On kuitenkin odotettavissa, että samantyyppisiä ääntämisongelmia on muillakin ryhmillä.

Sellaisilla venäläisillä puhujilla, joiden puheessa kuuluvan vieraan aksentin suomalaiset kuuntelijat arvioivat vähäiseksi, oli sanojen ryhmittely prosodisiksi kokonaisuuksiksi samanlaista kuin kontrolliryhmällä. Prosodinen jaksottelu määräytyy lähinnä rytmin mukaan. Tämä oli kuultavissa myös sävelkulussa ja nähtävissä perustaaajuuden muutoksissa. Prosodinen sana näyttäisi olevan suomen kielessäkin luonteva prosodinen yksikkö, koska pienet yksitavuiset sanat ovat yleensä painottomia, ellei niitä jostakin erityisestä syystä haluta korostaa. Esimerkiksi *olla*-verbi yhdistetään lukupuheessakin lähes aina viereiseen

▷

sanaan (esim. *Mattioli, täällöli*). Tämä näkyy selvästi myös perustaajuuskäyrän muodossa. Kyseinen sanojen yhdistelytaito puuttui useimmilta aineistomme venäläisiltä, joilla oli kuuntelijoiden mukaan vahva vieras aksentti. Heidän puheessaan ilmeni toistuvasti myös venäjän kielelle tyypillinen äkillinen sävelkorkeuden nousu sanan viimeisellä tavulla tai muutoin suomen kielestä poikkeavalla tavulla. Aineistossamme sekä suomalaisilla että venäläisillä puhujilla perustaajuus hyvin usein nousi myös lausepainottomien sanojen alussa, vaikka tätä piirrettä ei usein pidetäkään sanapainon ensisijaisena merkinä.

Yleistäen voidaan sanoa, että vahvalla vieraalla aksentilla puhuvat käyttivät enemmän erilaisia prosodisia tehostuskeinoja kuin äidinkielenään suomea puhuvat. Tämä ilmeni suurina ja nopeina sävelkorkeuden muutoksina. Puhe kuulosti näissä tapauksissa usein venäjän kieleltä, vaikka se rakenteeltaan olisikin ollut sujuvaa suomea. Toisaalta puhujat, joilla kuultiin vain vähäinen vieras aksentti, osasivat myös käyttää suomen kielelle ominaista narinaa, joka voi kuulijalle osoittaa lausuman tai puheenvuoron loppumista. Ryhmällä, jolla arvioitiin olevan vahva aksentti, ei narinaa esiintynyt.

Merkille pantavaa aineistossamme oli se, että pitkätkään tauot puhejaksoissa eivät välttämättä aiheuttaneet vahvan vieraan aksentin vaikutelmaa. Syynä lienee se, että suomalaisetkin pitävät eripituisia taukoja puheessaan ja taukojen määrä liittyy usein enemmän puhujan persoonaan kuin vieraaseen aksenttiin. Äänteiden kestotkin saattoivat olla poikkeavia, vaikka puhujan vieras aksentti arvioitiin vähäiseksi. Toisaalta myös taitavalla kielenkäyttäjällä voi olla vahva vieras aksentti. Kielenoppainamme olleet kielen oppijat puhuivat suomea mielestämme hyvin, joten vieraalta kuulostava aksentti ei juuri vaikuttanut puheen ymmärrettävyyteen. Sellaista puhetta, jossa sekä kielelle tyypillinen prosodia että sanasto ja kielioppitaidot ovat puutteellisia, voi kuitenkin olla vaikea ymmärtää. Oikealla prosodialla voi osittain korvata muutoin puutteellista kielitaitoa. Monissa keskustelutilanteissa prosodialla viestitään paljon ilman sanojakin.

On luonnollista, että aineistomme puhujat tavoittelevat syntyperäisen kaltaista ääntämistä, sillä he ovat suomen opinnoissaan pitkälle edenneitä. Joskus syynä voi olla täydellisyys tavoittelu, mutta sosiaaliset tekijät ovat luultavasti tärkeämpiä: puhujat eivät halua erottua valtaväestöstä. Suurin osa varsinkin nuorimmista kyselytutkimukseemme osallistuneista halusi kuulostaa syntyperäiseltä suomalaiselta. Osa vastanneista oli mielestään jo saavuttanutkin tämän ääntämistason.

Opetusta suunniteltaessa tulisi pohtia myös oppijoiden erilaisia ääntämistavoitteita. Voiko ja saako vähäinen vieras aksentti tai aksentiton ääntäminen olla tavoitteena, vai riittäisikö ääntämisen ymmärrettävyys? Eikö niille, jotka haluavat oppia syntyperäisen tai lähes syntyperäisen kaltaisen ääntämisen, pitäisi myös suoda mahdollisuus opetella sitä? Tämähän ei estäisi ketään puhumasta suomea haluamallaan tavalla. (Vrt. Latomaa ja Hämäläinen 2003: 6; Aho 2004.)

Prosodian opetuksessa ja tutkimuksessa tulisi huomioida myös havaitsemisen eli kuuntelemisen yhteys puheen tuottamiseen. Suomen äänteiden havaitsemista on tutkittu jonkin verran. Ylinen (2006) on tutkinut kognitiivisen aivotutkimuksen alueella sitä, miten venäläispuhujat havaitsevat suomen äänteitä, ja Toivola (2005) on tutkinut ulkomaalaisten korkeakouluopiskelijoiden suomen diftongien kuulonvaraista tunnistamista.

Konkreettisella ohjauksella voidaan todennäköisesti vaikuttaa ääntämisen oppimiseen (vrt. Derwing ja Munro 2005). Toistaiseksi on vielä hyvin vähän tietoa siitä, mitä ääntämisen osa-alueita tulisi ensisijaisesti harjoittaa. Derwingin, Munron ja Wieben (1998)

utkimuksessa oppilaat jaettiin kahteen ryhmään siten, että toisille opetettiin äänteiden ääntämistä, toisille taas prosodiaa. Molemmissa ryhmissä oppilaiden vieras aksentti ja ymmärrettävyys paranivat, mutta eniten edistyi prosodian opetusta saanut ryhmä. Alustavien tulostemme perusteella kannattaisi ääntämisen opetuksessa kokeilla harjoituksia, joissa opetellaan ryhmittelemään sanoja intonaatiojaksoiksi tai prosodisiksi sanoiksi ja ääntämään niitä prosodisina kokonaisuuksina ilman taukoja (vrt. Aho 2004).

LÄHTEET

- AHO, EIJA 2004: Prosodian asema toisen ja vieraan kielen opetuksessa. – Boglárka Straszer & Anneli Brown (toim.), s. 9–46.
- AHO, EIJA – YLI-LUUKKO, EEVA 2005: Intonaatiojaksoista. – *Virittäjä* 109 s. 201–220.
- ANDERSON-HSIEH, JANET – KOEHLER, KENNETH 1988: The effect of foreign accent and speaking rate on native speaker comprehension. – *Language Learning* 38 s. 561–613.
- ANDERSON-HSIEH, JANET – JOHNSON, RUTH – KOEHLER, KENNETH 1992: The relationship between native speaker judgments of non-native pronunciation and deviance in segmentals, prosody and syllable structure. – *Language Learning* 42 s. 529–555.
- ASIKAINEN, TANJA 2004: Prosodisten piirteiden kehitys kreikankielisen suomenoppijan puheessa kahden ja puolen vuoden aikana. – Boglárka Straszer & Anneli Brown (toim.), s. 9–46.
- BANNERT, ROBERT 1979: *Ordprosodi i invandrarundervisningen*. Praktisk lingvistik 3. Institutionen för lingvistik. Lund: Lunds universitet.
- 1990: *På väg mot svenskt uttal*. Lund: Studentlitteratur.
- BOERSMA, PAUL – WEENINK, DAVID 2006: *Praat – doing phonetics by computer*. <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>.
- BOULA DE MAREÛIL, PHILIPPE – VIERU-DIMULESCU, BIANCA 2006: The contribution of prosody to the perception of foreign accent. – *Phonetica* 63 s. 247–267.
- BRANCH, HANNELE 1999: *Matti ja Tuija-Liisa: Triangelidraama*. Helsinki: Finn Lectura.
- BRUCE, GÖSTA 1977: *Swedish word accents in sentence perspective*. Travaux de l’institut de linguistique de Lund XII. Lund: Gleerup.
- 1998: *Allmän och svensk prosodi*. Praktisk lingvistik 16. Institutionen för lingvistik. Lund: Lunds universitet.
- CHAFE, WALLACE L. 1994: *Discourse, consciousness and time: The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago IL: University of Chicago Press.
- CROFT, WILLIAM 1995: Intonation units and grammatical structure. – *Linguistics* 33 s. 839–882.
- CRUTTENDEN, ALAN 1986: *Intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CRYSTAL, DAVID 1969: *Prosodic systems and intonation in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CUBBERLEY, PAUL 2002: *Russian: A linguistic introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CUNNINGHAM-ANDERSSON, UNA 1997: Native speaker reactions to non-native speech. – Allan

▷

- James & James Leather (toim.), *Second-Language speech: Structure and process* s. 133–144. Berlin: Mouton de Gruyter & Co.
- CUNNINGHAM-ANDERSSON, UNA – ENGSTRAND, OLLE 1989: Perceived strength and identity of foreign accent in Swedish. – *Phonetica* 46 s. 138–154.
- DERWING, TRACEY M. 2003: What do ESL students say about their accents. – *Canadian Modern Language Review* 59 s. 545–564.
- DERWING, TRACEY M. – MUNRO, MURRAY J. – WIEBE, GRACE 1998: Evidence in favour of a broad framework for pronunciation instruction. – *Language Learning* 48 s. 393–410.
- DERWING, TRACEY M. – MUNRO, MURRAY J. 2005: Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach. – *TESOL Quarterly* 39 s. 379–397.
- DE SILVA, VIOLA 1999: *Quantity and quality as universal and specific features of sound systems: Experimental phonetic research on interaction of Russian and Finnish sound systems*. Studia Philologica Jyväskyläensia 48. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- FLEGE, JAMES E. 1984: The detection of French accent by American speakers. – *Journal of the Acoustical Society of America* 76 s. 692–707.
- FLEGE, JAMES E. – FLETCHER, KATHRYN L. 1992: Talker and listener effects on degree of perceived foreign accent. – *Journal of the Acoustical Society of America* 91 s. 370–389.
- GÅRDING, EVA 1977: *The Scandinavian word accents*. Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund XI. Lund: Gleerup.
- GÅRDING, EVA – BANNERT, ROBERT 1979: *Optimering av svensk uttalsundervisning*. Praktisk Lingvistik 1. Institutionen för lingvistik. Lund: Lunds universitet.
- GÅRDING, EVA – BRUCE, GÖSTA 1981: A presentation of the Lund model for Swedish intonation. – T. Fretheim (toim.), *Nordic prosody II* s. 33–40.
- HALLIDAY, M. A. K. 1967: *Intonation and grammar in British English*. Janua Linguarum Series Practica 48. The Hague: Mouton.
- 1994: *An introduction to functional grammar*. Toimen painos. London: Arnold.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 2001: *Syntax in the making: The emergence of syntactic units in Finnish conversation*. Studies in discourse and grammar 9. Amsterdam: John Benjamins.
- HIRVONEN PEKKA 1970: *Finnish and English Communicative Intonation*. Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 8. Turku: Turun yliopisto.
- IVONEN, ANTTI 1998: Intonation in Finnish. – Daniel Hirst & Albert Di Cristo (toim.), *Intonation systems: A survey of twenty languages* s. 311–327. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2005: Intonaation käsitteen täsmennystä. – Antti Iivonen (toim.), *Puheen salaisuudet*. s. 93–128. Helsinki: Gaudeamus.
- 2006: Creaky voice as a prosodic feature in Finnish. – Gösta Bruce & Merle Horne (toim.), *Nordic Prosody*, Proceedings of the IXth Conference, Lund 2004. s. 137–146. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- IVONEN, ANTTI – NEVALAINEN, TERTTU – AULANKO, REIJO – KASKINEN, HANNU 1987: *Puheen intonaatio*. Helsinki: Gaudeamus.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – ALHO,

- IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAAKKOLA, MAGDALENA 2005: *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003*. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Työministeriö. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt286.pdf.
- JILKA, MATTHIAS 2000: *The contribution of intonation to the perception of foreign accent*. Doctoral Dissertation. Arbeiten des Instituts für maschinelle Sprachverarbeitung (AIMS) Vol. 6(3). Stuttgart: University of Stuttgart.
- KARLSSON, FRED 1983: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Helsinki: WSOY.
- LADD, D. ROBERT 1996: *Intonational phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LATOMAA, SIRKKU – HÄMÄLÄINEN, EILA 2003: *Mitä kuuluu? Suomen kielen kuuntelu- ja ääntämisharjoituksia*. Helsinki: Finn Lectura.
- LAURANTO, YRJÖ 2004: Puheen jaksotus, intonaatio ja välikielen pragmatiikan jäljitely puhe. – Boglárka Straszer & Anneli Brown (toim.), s. 47–116.
- LAVER, JOHN 1994: *Principles of phonetics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LEHESSAARI, ANNA-LIISA – YLI-LUUKKO, EEVA 1999: *Lausepainotutkimuksen foneettisia perusteita ja validiteettikysymyksiä*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen monisteita 20.
- LENNES, MIETTA – AHJONIEMI, SANNA 2005: Puheaineiston annotaatio eli nimikointi [verkojulkaisu]. Versio 1.01. Päivitetty 11.5.2005 [viitattu 17.11.2006]. <http://www.helsinki.fi/~lennes/nimikointiopas.html>.
- LIEBERMAN, PHILIP 1967: *Intonation, perception and language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LIEBKIND, KARMELA – MANNILA, SIMO – JASINSKAJA-LAHTI, INGA – JAAKKOLA, MAGDALENA – KYNTÄJÄ, EVE – REUTER, ANNI 2004: *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- MAGEN, HARRIET S. 1998: The perception of foreign-accented speech. – *Journal of Phonetics* 26 s. 381–400.
- MUNRO, MURRAY J. 1995: Nonsegmental factors in foreign accent: Ratings of filtered speech. – *Studies in Second Language Acquisition* 17 s. 17–34.
- OGDEN, RICHARD 2001: Turn transition, creak and glottal stop in Finnish talk-in-interaction. – *Journal of the International Phonetic Association* s. 139–152.
- OGDEN, RICHARD – HAKULINEN, AULI – TAINIO, LIISA 2004: Indexing 'no news' with stylization in Finnish. – E. Couper-Kuhlen & C. E. Ford (toim.), *Sound patterns in interaction* s. 299–334. Amsterdam: Benjamins.
- PENTTILÄ, AARNI 1958: Intonaatiotutkimuksia. – *Virittäjä* 62 s. 1–18.
- PIERREHUMBERT, JANET 1980: *The phonology and phonetics of English intonation*. Väitöskirja. MIT Indiana University Linguistics Club 1988.
- PIERREHUMBERT, JANET B. – BECKMAN, MARY. E. 1988: *Japanese Tone Structure*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- PISKE, THORSTEN – MACKAY, IAN – FLEGE, JAMES 2001: Factors affecting degrees of foreign accent in an L2: A review. – *Journal of Phonetics* 29 s. 191–215.
- ROUTARINNE, SARA 2003: *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinona*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 903. Helsinki:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- SADENIEMI, MATTI 1949: *Metriikkamme perusteet*. Helsinki: Otava.
- SILFVERBERG, LEENA 1982: Puolalaisten suomen kielen opiskelijoiden ääntämisvaikeuksista. – *Virittäjä* 86 s. 64–69.
- SOVIJÄRVI, ANTTI 1946: Huomioita puherytmiikasta. – *Virittäjä* 50 s. 117–129.
- STRASZER, BOGLÁRKA 2001: Matkalla suomen kielen ääntämisen oppimiseen. Alkeisoppijoiden puheen prosodisten piirteiden kehittyminen tietokoneavusteisella kursilla. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- STRASZER, BOGLÁRKA – BROWN, ANNELI (toim.) 2004: *Suomen kielen prosodian opettamisen ja oppimisen kysymyksiä*. Kakkoskieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SUOMI, KARI 2005: Suomen kielen prominenssien foneettisesta toteutumisesta. – *Virittäjä* 109 s. 221–234.
- SUOMI, KARI – TOIVANEN, JUHANI – YLITALO, RIIKKA 2006: *Fonetiikan ja suomen äänneopin perusteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- SVETOZAROVA, NATALIA 1998: Intonation in Russian. – Daniel Hirst & Albert Di Cristo (toim.), *Intonation systems: A survey of twenty languages* s. 261–274. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilastokeskus 2006. Väestörakenne 2006. http://www.stat.fi/til/vaerak/2006/vaerak_2006_2007-03-23_tie_001.html.
- TOIVOLA, MINNALEENA 2005: Havaintoja toiskielisten suomen kielen tuottamisesta ja havaitsemisesta. – Antti Iivonen (toim.), *Puheen salaisuudet: fonetiikan uusia suuntia* 230–239. Helsinki: Gaudeamus.
- 2006: Äidinkieleltään venäläisten suomen ääntämisen arviointia. – Reijo Aulanko, Leena Wahlberg & Martti Vainio (toim.), *Fonetiikan päivät 2006* s. 180–184. Helsingin yliopiston Puhetieteiden laitoksen julkaisuja.
- (tulossa): Äidinkieleltään venäläisten suomen ääntämisen arvioinnista. Tekeillä oleva väitöskirjatyö. Helsingin yliopiston puhetieteiden laitos.
- WEWERS, M. – LOWE, N. 1990: A critical review of visual analogue scales in the measurement of clinical phenomena. – *Research in Nursing and Health* 13 s. 227–236.
- YLI-LUUKKO, EEVA 1996: *Heinolan murrettä*. Suomen kielen näytteitä 45. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 93. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- 2001: Yläsatakuntalainen intonaatiokuvio. – *Virittäjä* 105 s. 2–21.
- YLINEN, SARI 2006: *Cortical representations for phonological quantity*. Helsingin yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia no. 33 Helsinki: Yliopistopaino.

PROSODIC FEATURES OF FINNISH SPOKEN BY RUSSIAN IMMIGRANTS

The article examines prosodic features of the Finnish spoken by Russian immigrants living in Finland. The authors are particularly interested in identifying which prosodic features are perceived by native speakers of Finnish as being in a foreign accent. They also consider how the study results can be used as an aid in learning Finnish pronunciation.

The study included a questionnaire survey aimed at discovering the particular pronunciation goals pursued by Finnish learners, as these, the authors assert, should be taken into account in the teaching. A total of 126 higher education students of foreign extraction took part in the survey. Almost 70 per cent of the respondents considered that the goal of learning to pronounce Finnish to native speaker standard was either very or extremely important. The respondents with Russian as their mother tongue felt this to be the most important goal.

The prosodic features of Russian differ significantly from those of Finnish. The speech dataset analysed in this study is from advanced learners who speak fluent Finnish almost free of grammatical error. The data consists of text reading, picture telling and conversation.

The data was examined by listening and by analysing the fundamental frequency curve. Deviations in prosody were studied, particularly in the case of those speakers with Russian as their mother tongue in whose speech Finns perceived a strong foreign accent. In the speech of a Finnish control group and of Russian speakers with very little foreign accent it was found that there were certain common features of pitch that were absent from the speech of those Russian speakers with a strong foreign accent in their Finnish. Common to all with a strong foreign accent was an excessive stress on word-initial syllables, inaccurate prosodic chunking, and a sudden increase in pitch in word-final syllables or at the end of utterances.

In Finnish, word stress is phonologically on the first syllable of a word. However, this does not always occur in spontaneous speech, and hardly ever in the case of single syllable words. A rise in fundamental frequency is often also observed elsewhere than in a sentence stress position, though this is not always seen as characteristic of Finnish. A rise in fundamental frequency at the beginning of a word appears to be connected with rhythm.

The findings may be of some help in teaching Finnish pronunciation to immigrants. Based on the preliminary results of the study, the authors propose that pronunciation exercises should focus on grouping words into intonation units or prosodic words. This would allow them to be pronounced as prosodic entities without pauses. ■

Kirjoittajien yhteystiedot (address):

Yleisen kielitieteen laitos

PL 9

00014 Helsingin yliopisto

Sähköpostit: *eija.aho@helsinki.fi*

minna.toivola@helsinki.fi